

DENOMINAREA: PROCESE ȘI REZULTATE

Adela LEBEDIUC

Catedra Limbă și literatură română, UST

Rezumat. În articolul dat se analizează procesul denominației, ca obiect de studiu al *onomasiologiei*. Fenomenul denominației necesită examinarea mai multor probleme: principiile, procesele, mijloacele cu ajutorul cărora se realizează procedeul denominației, stabilirea formei interne a cuvintelor, tipologia motivării unităților de denominație etc.

Cuvinte cheie: lingvistică, *onomasiologie*, denominație.

Summary. This article analyzes the process of denomination, as an object of study of onomasiology. The phenomenon of the denomination requires the examination of several problems: the principles, the processes, the means with the help of which the denomination process is realized, the establishment of the internal form of the words, the typology of the motivation of the denomination units, etc.

Keywords: linguistics, onomasiology, denomination.

La începutul secolului XX a fost pus în circulație termenul *onomasiologie*. Obiectul de studiu al *onomasiologiei* îl constituie denominația ca proces, legitățile și procedeele de denominație și, bineînțeles, denumirea (cuvântul, îmbinarea de cuvinte) care rezultă în urma condiționării reciproce dintre elementele de natură diferită: lingvistică, gnoseologică, psihică, logică. De aceea fenomenul desemnării obiectelor se află nu numai în atenția lingviștilor, dar și a filosofiei (în special a gnosiologiei), a psihologiei, logicii, semasiologiei.

În ultimii ani lingviștii acordă un interes deosebit teoriei denominării. Ea a fost abordată în tezele *Cercului Lingvistic de la Praga*, rămânând actuală până în prezent.

Denominația a fost considerată un proces prin care i se atribuie un nume unui regent. Ea presupune stabilirea unei relații dintre un semn și un referent real printr-o conceptualizare sau printr-o reducere selectivă a trăsăturilor caracteristice. Unitățile subsistemului glosematic al limbii sunt dotate cu capacitatea de a transmite un conținut semantic materializat într-o formă lexicală desemnând elementele realității înconjurătoare și comunicând o informație [1, p. 153]. Deci, procesul denominării constă în fixarea în conștiința umană a lucrurilor reflectate cu ajutorul cuvintelor.

Acest proces de desemnare a obiectelor are loc prin formarea de sensuri și noțiuni.

În procesul de exprimare a gândurilor vorbitorul nu numai alege denumiri potrivite, cunoscute sistemului limbii, dar, în caz de necesitate, formează unități noi. De aceea, actul desemnării presupune, în egală măsură, atât întrebuițarea în comunicare a semnelor denominative existente în limbă, cât și procesul de formare a noilor denumiri.

Calea creării cuvintelor, ca și a cunoașterii în general, este o cale ascendentă, dar în același timp reversibilă, căci un cuvânt nou apare pe baza unui cuvânt existent deja în limbă. Esența acestui proces constă în aceea că în timpul căutării numelui pentru noul obiect

vorbitorul compară, prin intermediul asociațiilor, noul obiect cu altele vechi, cunoscute de el mai înainte. Astfel e găsit semnul caracteristic pentru lucrurile omogene (sau aparent omogene), iar, prin urmare, e găsit și numele vechii realii, care va servi pentru desemnarea acestuia în întregime [3, p. 33].

Cuvintele, denumirile în general, sunt legate de realitatea obiectivă prin relațiile de reflectare și denotare (desemnare). Procesul de formare a denumirii – denominarea – începe cu perceperea senzorială a elementelor unei sau altei realități. După G. Leibniz „percepția senzorială ne oferă obiectul, noțiunea ne oferă numele lui”. Limba devine, astfel, un mijlocitor în procesul de cunoaștere.

Vorbirea interioară reflectă vorbirea exterioară, de aceea ea se realizează verbal. În virtutea anumitor comenzi se produc impulsuri nervoase de la semn la semn, pe baza legăturilor temporare. Semnele se grupează în semnale care exprimă părți distincte de mesaj. În ierarhia unităților limbii, semnalul ocupă un rol fundamental din punct de vedere al procesului de transmitere a informației. Semnalul este unitatea de bază ireductibilă a vorbirii; orice parte a mesajului se organizează într-un semnal. Procesele cerebrale sunt analizate în mod amănunțit de specialiști, care deosebesc: nivelul periferic, nivelul cortical, nivelul funcției de recunoaștere și nominative, nivelul funcțiilor legate de limbajul interior (aici se plasează organizarea structurii lingvistice) și, în sfârșit, nivelul funcțiilor superioare intelectuale, de abstractizare și de generalizare. Punând în mișcare aceste nivele, procesul vorbirii se încadrează într-un mecanism foarte complex și dinamic. Fiecare act al vorbirii pune în mișcare structura cibernetică a gândirii și articulării lingvistice [2, p. 241].

Activitatea cognitivă complexă, care reflectă realitatea prin semne linguale, reprezintă conținutul termenului de denominație. Putem spune că teoria denominației constă din:

- realitatea obiectivă (în sens lingvistic – denotat și referent);
- activitatea cognitivă umană (noțiune, semnificație);
- forma sonoră sau grafică (semn lingual, sunet).

Adică în momentul realizării denominației interacționează elemente din trei domenii diferite: lingvistic (expresia), gnoseologic (reflectarea obiectului în conștiința vorbitorului, analiza lor) și realitatea obiectivă (obiectele ce urmează a fi denumite). În procesul denominației vorbitorul confruntă, oarecum, cele trei aspecte susnumite ale denominației, iar, în consecință, apare noua unitate denominativă – rezultatul denominației.

Comun tuturor limbilor este facultatea de desemnare a obiectelor, a lucrurilor și a situațiilor obiective. Odată cu apariția unor unități noi, produs al muncii omului, apar, de obicei, și denumiri noi, care îmbogățesc, astfel, limba, dialectul, graiul. Momente importante în acest sens sunt:

- ✓ cum iau naștere cuvintele (denumirile în general),
- ✓ ce nume au căpătat în graiuri diferite obiecte,
- ✓ de ce unul și același lucru e numit prin mai multe cuvinte,
- ✓ care e aria de circulație a multor unități lexicale.

Teoria denominării trebuie să cuprindă nu numai denumirile în sine, dar și procesul respectiv al desemnării obiectelor, fenomenelor denominației în genere.

Deci, pentru a veni în corespundere cu transformările din viața societății, limba trebuie să-și sporească numărul unităților sale de denominație. Atât în limba literară cât și în graiuri acestea apar pe trei căi principale:

- a) prin extinderea funcției denominative a cuvintelor existente pe temeiul modelelor interne de derivare,
- b) prin crearea noilor cuvinte (și a îmbinărilor de cuvinte),
- c) prin împrumuturile din alte limbi.

În principiu, mecanismul denominării este unul și același pentru toate idiomurile, iar printre cele mai viabile procedee de denominație se consideră derivarea morfologică, semantică, îmbinărilor de cuvinte, compunerea. De asemenea, se recurge la abrevieri, împrumuturi de cuvinte și de sensuri, calcuri lingvistice. Dar posibilitățile și preferințele de realizare ale unor sau altor procedee de denominare depind de structura limbii, productivitatea procedeelelor este diversă în diferite limbi. Prin procedee de denominație vom înțelege fixarea în conștiința vorbitorilor a lucrurilor reflectate cu ajutorul cuvintelor; modalitatea de creare a diferitor denumiri. Rămâne de văzut, de fiecare dată, cum se manifestă un procedeu concret de denominație, ce principii stau la baza lui, care sunt etapele și mecanismul acestui procedeu [4, p. 84].

Cuvintele constituie o condiție indispensabilă a comunicării gândurilor. Reprezentanții diferitor științe – ai lingvisticii, filosofiei, psihologiei, logicii – manifestă un viu interes față de fenomenul denominației. Firește, teoria denominației are tangențe cu disciplinele indicate mai sus, precum intersectează și anumite sectoare ale lexicologiei, semasiologiei și formării cuvintelor, dar își are obiectul său propriu de studiu și anume denumirea (cuvânt - sintagmă) și procedeele de denominație, identificarea și descrierea lor. Unitățile denominative sunt supuse unor modificări complexe, studiate în cadrul onomasiologiei. Studiarea fenomenului denominării în lingvistică este pusă în legătură directă cu onomasiologia, căci cercetarea onomasiologică elucidează esența procedeelelor denominării, deoarece semnificantul este în permanență prezent în conștiința vorbitorilor și a cercetătorilor ca suport material al laturii ideale a limbii [4, p. 85].

Fenomenul denominației necesită examinarea mai multor probleme: principiile, procesele, mijloacele cu ajutorul cărora se realizează procedeele denominației, stabilirea formei interne a cuvintelor, tipologia motivării unităților de denominație etc. Fiecare cuvânt format reprezintă unitate dintre latura sonoră și semnificație. Noțiunea este forma logică a reflectării raționale a esenței lucrurilor. În procesul unor generalizări noi facem abstracție de momentele întâmplătoare, de însușirile neesențiale și formăm noțiuni, care reflectă raporturile, însușirile determinate ale fenomenelor, lucrurilor. În majoritatea cuvintelor sensul și noțiunea coincid, dar acest fenomen nu se observă în toate cuvintele. Noțiunea

poate fi exprimată nu numai printr-un singur cuvânt, dar și printr-o îmbinare de cuvinte [4, p. 84].

Deci sistemul limbii nu exercită nici o influență asupra noțiunilor. Acestea se dezvoltă și se schimbă odată cu dezvoltarea științei și au un caracter obiectiv. Aspectul cognitiv constituie baza sensului lexical și asigură înțelegerea reciprocă a oamenilor în procesul de comunicare. Interdependența cuvântului față de conținutul concret al noțiunilor se prezintă astfel:

- conținutul noțiunii poate suferi schimbări profunde, în timp ce cuvântul continuă să rămână neschimbat,
- cuvântul poate fi înlocuit, schimbările nu afectează noțiunea,
- numeroase cuvinte sunt polisemantice, adică exprimă mai multe noțiuni.

Se constată că deosebirile existente în desemnarea unui și aceluiași obiect, fenomen sau proces, chiar în cadrul aceluiași sistem lexical al unei limbi, sunt, deseori, determinate de varietatea de semne denominative ale reprezentării denotatului, care servesc drept bază pentru crearea denumirii. Cu alte cuvinte, varietatea de unități lexice și specificul sistemului lexico – semantic se manifestă prin procedeele și principiile denominației lucrurilor, prin examinarea obiectului (când căutăm să-i dăm un nume) sub unghiul de vedere al diferitelor lui funcții și semne caracteristice [3, p. 38].

Până în prezent procesele legate de denotarea obiectelor sunt studiate, de obicei, pe baza limbii standart. Însă graiurile și dialectele furnizează date destul de prețioase pentru teoria denominației. Se știe că încă *Ascoli* și *Gilliéron* au demonstrat că originea inovațiilor trebuie căutată în activitatea concretă a indivizilor și că nu există schimbări simultane într-o limbă, că fiecare fenomen își are aria sa de difuzare. Fenomenul denominației este strâns legat de activitatea practică a oamenilor. Unitățile denominative se formează și se utilizează în procesul cunoașterii mediului înconjurător. Ele alcătuiesc condiția necesară de comunicare între oameni, căci denominarea și comunicarea sunt două fațete ale unui singur proces, unitățile lexice având, astfel, atât funcție comunicativă, cât și denominativă. Trebuie să se cerceteze cu predilecție procesele de căutare și stabilire a denumirilor în graiuri.

Astfel, *sarcinile* care se pun în fața teoriei denominării sunt:

- determinarea și descrierea tipurilor esențiale de denominație,
- relevarea particularităților de dezvoltare și funcționare a unităților denominative în diferite sisteme ale graiurilor limbii române și în limitele microsistemelor și grupurilor tematice de denumiri,
- cercetarea evoluției unităților denominative și gradul de răspândire a lor pe harta dialectală,
- stabilirea surselor principale de variație teritorială a denumirilor.

Totuși, denominația, ca fenomen de limbă universal, nu este studiată suficient. Nu sunt determinate cu precizie problemele referitoare la fenomenul în cauză. Nu îndeajuns e

studiată manifestarea legităților generale și particulare ale denominației în limbi concrete. Aceste legități se manifestă diferit în dialecte și în limba literară, diferite sunt mijloacele de exprimare [3, p. 40]. Sunt necesare eforturi enorme pentru a descoperi caracterul esențial al denominării, procesul ei de formare, legătura cu obiectul și noțiunea realității obiective. Toate acestea fac să devină actuală studierea procedurilor de denotație, mijloacele de formare a lor în diferite sisteme ale limbilor concrete. Orientarea lingvisticii moderne spre vorbirea dialectală, spre întrebuințarea cuvântului viu trebuie să aibă repercusiuni favorabile și asupra tratării problemelor legate de procesul de căutare, formare și funcționare a denumirilor (cuvintelor, îmbinărilor de cuvinte, denumirilor perifrastice) în graiuri.

Studierea fenomenului denominării în graiuri contribuie la evidențierea aceluși factori, care cauzează diferențierea lexico – semantică a limbii în plan teritorial. Asemenea cercetări contribuie la rezolvarea problemelor legate de evoluția sistemului denotativ, de crearea, stabilizarea și funcționarea cuvintelor în timp și în spațiu.

Bibliografie

1. Ducrot O., Schaeffer J. Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului. București, 1996. 504 p.
2. Kreindler A. Mecanismele cerebrale ale limbii și gândirii. Materialismul dialectic și științele contemporane ale naturii. București, 1962.
3. Pavel V. Cu privire la tipologia motivării unităților de denotație. Pe baza denumirilor populare. Limba și literatura moldovenească, nr. 3, 1981. p. 33 – 42.
4. Pavel V. Onomasiologia în lumina datelor oferite de atlasele lingvistice. Revista de lingvistică și știință literară, 1999. nr. 4, 2001, nr. 6. p.84 – 87.